

Hassas Konular

Atatürk ve Türk Dünyası

Saime Selenga Gökgöz

22 Kasım 2009

1. Elbette, bu yazı başlığı kitaplara konu olmuş olduğu¹, hâlâ da olmaya devam edeceği bilinerek verildi. Atatürk'ün ebediyete intikalinin 71. Yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen 10 Kasım Haftası etkinlikleri gerçekleştirildi. Biz, bu haftada Atatürk'ü ve eserini yeniden düşünmeye ve yeniden anlamaya çalışırken aynı haftada *Hür Dünya'yı* diğerinden ayıran Demir Perde'nin, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının da 20 yılı nasıl devirdiğinin muhasebesinin yapıldı. Bizi de, kendi adıma tarih mesleğiyle iştigal edenleri de ilgilendirmeli idi, yalnızca görsel ve yazılı Türk basınının mümtaz gazetecilerini, köşe yazarlarını, ya da hariçten Avrupalının ve Amerikalının BBC ve CNN muhabirlerini değil. Gerçi bizimkilerin yorumları ve bakışlarının, hatta haber aktarımlarının da ne kadar yerinde olduğu bir tarafa olsa da. Yine, bakmadım ama, bu duvarın yıkılışını takip eden 5-10 yıl içinde kurulan pek stratejik hep stratejik düşünen düşünce kuruluşlarının basılı ve siber-uzaydaki neşriyatı, bu 20. yüzyılı sona erdiren, kimilerine "Tarihin sonu mu" dedirten, domino etkisiyle ayırdığı dünyayı sarsan, alt-üst eden ve nihayet yıkılışını tetikleyen olayı nasıl ele aldılar? Alabildiler mi? Gözüme çarpan ve haber değeri taşıdığına Yazı İşleri Müdürü tarafından karar verilen haber, hangi gazete olduğunu söylemek yakışık alır mı emin değilim, İstanbul Şehremininin de bu tarihî Duvar'ın tarihî tuğlalarının sökülmesinde ön sıralarda yerini alarak, tarihe geçmiş olduğunu gururla kendisiyle yapılan röportajda serdetmesiydi. Doğru, bu Duvarın yıkılması, İshak Berlin'in ifadesiyle 'sağın ve solun büyük despotik görüşlerinin hüküm sürdüğü 20. Yüzyılda' Solun despotik görüşünün sonunun geldiğini simgeleyecekti. İki Almanya birleşti, Sovyetler Birliği parçalandı, Meşrutiyet Türkçülerinin 'Türk âlemi' "Balkanlar'dan Çin Seddi'ne" yapma söylemiyle doğdu, fakat Rusya nev-i şahsına münhasır Federasyonu ile devam ediyor, Yugoslavya parçalandı, Bosna Savaşı eski Yugoslavya'nın ne denli dikenli tellerine elektrik verildiğinde patladığı gösterdi, Avrupa Birliği sınırlarını Baltıklara ve Balkanlara genişletti, ABD Saddam rejimini devirdi, Irak'a yerleşti, bilmem kaç hükümet değişikliğini yaşadı, İran yerinde duruyor. Türkiye ise 90'lı yıllara, 21. yüzyıla, fikrimce tarihinin uzun yüzyılını; 19. yüzyılı devirip 20. yüzyıl başını nasıl idrak ettiyse, şairine "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" dedirterek bu "medeniyet" ile çok yönlü ve çok katmanlı ilişkilerinde hâlâ karakter, ruh ve irade olarak müstakil duruş sergileyebilmenin siyasal ve entellektüel faili olmak üzere kendini dünya hâllerine göre biçimlendirmeye çalışıyor..

2. Atatürk, eseri üzerinde daima yeniden bakmayı ve fakat görmeyi, anlamayı tahrik eder bir tertipte, kendisi, şahsiyeti, elbette dehasının bir araya getirip yek-vücut kıldığı imkân ve vasıtalarıyla verdiği bir mücadelenin; siyasî ve millî bir davanın adı olan Anadolu Türklüğü'nün müstakillik mücadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin devlet kurucusuydu. Bu siyasî ve millî davanın sıfatı, 1919-1922 ve sonrasında hep müstakil idi. Davanın müstakilliği, davaya inananların zihin ve ruh gücünün, ve bu ikisinin müstakil olması üzerine inşa edilmişti. Atatürk, kendi zamanının doğurduğu ve hükmünü sürdüğü zamanda, bu zamanı da aşarak, yani zaman aşımına uğramayarak umum Türklüğe, Şark ve Garp Türklüğü'ne, ve tabi Müslüman Şark'a eserini bilimli okumalarla ve tahlillerle, varlık sebebini sarsarak yeniden düşündürmesi gereken bir Rehber ve Önder. Garp Türklüğü'nün doğurduğu bu Devlet kurucu siyasî Önder, "tek dişi kalmış canavarın" mazlum milletlerinin, Müslüman ve Müslüman olmayan Şark için, Müslüman Şark'ın mazlum ve esir Türklerinin kutbu olmamış mıydı? Ankara "Yeni Kâbe" olduğunda, Garp hâlâ emperyalistti, Rus Garb'ın mütereddit takipçisi idi, bu ikisinin esaretinden müstakillik iradesini gösteren ve mücadele eden Şarklı Müslümanların da, emperyal-ist Rusya'nın Türk devrimcilerinin, radikallerinin, içeride kalanları ve harice çıkanları için de onun eseri "Türk İnkılâbı"; Yeni Türkiye, deney ve deneyimleriyle teorik ve pratik olarak ortak olacakları, katkıda da bulunacakları 'laboratuar' olmamış mıydı? Olmuştu. Şark Türklüğü'nü, kendisi de

sözcüğün en geniş anlamıyla siyaset yapan bu Türklüğün entelektüel elitlerinden tarihçi Zeki V. Togan'ın çizdiği bir harita ile kavriyorum; Kırım Bahçesaray'dan, Azerbaycan'a; Bakü-Tahran-Tebriz'e, İdil boyunda Kazan'a, Ufa'ya ve Orenburg'a, Simbirsk'e, Kazak-Kırgız bozkırlarından Maverâünnehir'e, Hive, Hokand ve Buhara'ya ve Kaşgar'a, Sibirya-Altaylar'a kadar uzanan geniş Türkistan coğrafyasının "Ceditçi"leri olarak bu radikallerin, istiklâl davalarının tarihi yazılmayı beklese de, onların siyasal yönelimlerinin ve olgunlaşmalarının 1905-1917 gerçekledikleri bilinmektedir. İçerde kalanların tasfiyesi 1940'lı yılları, Sultan Galiyev temsiliyetinde bulmuştu. Kendilerinin, İstanbul'da artık birer siyasî mülteci sıfatıyla, 1917-1922 arasında verdikleri "istiklâl mücadelelerinde" vatancüda olarak müfrit birer anti-bolşevik sıfatıyla Hürriyet'i seçtiklerinde, meselâ muharecette neşrecekleri ilk dergilerden biri olan 1927'de yayınına başlayan **Yeni Türkistan**'da, kendi ifadeleriyle "Gazi Mustafa Kemal'in eserinin" iki sağlam temelde kavramışlardı: "İstiklâl" ve "halkçılık" ilkesiyle kuvvetlendirilen "terakki" fikri, ve "Türk âleminin" bağımsızlık hedefini, ihtilâl ile inkılâbın farkının pek şuurunda olarak, Mustafa Kemal'in eserini "Kızıl irticanın" (diğer tehlike "Kara irtica"nın defedilmesi terakki fikrinin uygulaması olacaktı) pençesine düşen Şark Türklüğü'nün hayatıyeti için model alacaklardı. "Şark" için "istikbâlin yüksek ufuklarında doğmaya başlayan güneşin asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin talihi" olmasıydı bu model. 1928 Mayıs'ında Afgan Kralı Amanullah Han'ın Türkiye ziyaretinde cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Amanullah Han'ın nutuklarını sütunlarına taşıyarak bu cümleyi koyu karakterlerde veren **Yeni Türkistan** yazı kurulu, Mustafa Kemal'i ve onun "parlak yıldızı Türkiyesi'nin" Türk dünyasından tecrit edilmeye çalışıldığını da her fırsatta dile getirmekten çekinmeyecekti. Öyle ki Dergi Sovyetler Birliği'nde ihtilâl karşıtı pan-Türkist damgasıyla tasfiye edilecek olan Sultan Galiyev'in "açık surette Kemalizm'e karşı teveccüh" eden "müttehid bir Turan kurmaya azmetmiş" biri olarak Sovyet matbuatında nitelenmesini *Times*'ın Riga muhabirinden aynen nakleden *Cumhuriyet* gazetesinden alıntılıyarak "Rusya'da Türkçülük" başlığında aktarabilecekti de. Evet bu Şarklı Türk radikalleri, millî varlık mücadelesi vermişti. 1917 Bolşevik Devrimi, bu politiklerin, bu "İstiklâlci", "milliyetperver" ve "Türkçü" radikallerin neşriyatında *ihtilâl-i kebir*, 1905'i 1917 Şubat'tan Ekim'ine ve sonrasına taşıyan proseslerin içerden failleriydi. Berlin Duvarı'nın yıkıldığını göremediler ve lâkin yıkılışının Bolşevik-Rus ve Sovyet ile temsil edilen her ne varsa onun inanmış birer müfrit muhalifi olarak "Hür Dünya'da", Ankara-İstanbul, Berlin-Varşova-Paris hattında fikir ve hareket olarak hazırlayıcı aktörleri de oldular.

3. 1917 Bolşevik Devrimi, 20. yüzyılın son on yılına kadar gerek dünyayı gerekse Türkiye'yi ne kadar etkilemişse, bu devrimin ideolojisi üzerine inşa edilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ve fakat henüz çözülmemiş bir "imparatorluk" (nasıl bir imparatorluk?) olarak hükmettiği coğrafya parçalarında bıraktığı ve etkilerinin silinmesi hâlâ zaman alacağı benzeyen siyasal, sosyo-ekonomik ve nihayet kültürel mirasının yaşanıyor olması birkaç açıdan düşünmeyi tahrik ediyor. Modern Türk tarihyazıcılığı, bu düşmanını "Şimal tehlikesi", "Moskof" ve "Urus" diyerek sözlü ve yazılı belleğine kaydecekti. Emperyal Türk-Osmanlı kendisi yıkılırken, *memalik-i şahane* üzerinde iddialarını ve hedeflerini bildiği bu düşmanı ile, Çarların Rusyası ile 18.yüzyıldan itibaren askerî ve siyasî olarak karşılaşacaktı. Bu Rusya komünist dünyayı gerçekleyici güç olarak yerini Bolşevik Devrimi ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne, ya da "Sovyet Şuralarına" bıraktığında dahi Sovyet'in hâlâ "Rusluk" üzerine şekilleneceğinin işaretleri en başta kendini göstermişti. Bu emperyal Rusya'nın istiklâlcı Türk radikalleri bu işaretleri, parçalanmış Osmanlı'nın Anadolu'sunda ihtilâli başlatanlar peki okuyabilmiş miydi; "Rus ruhu"nu ne ölçüde anlamaya çalışmışlardı? Elbette, Ankara'yı Aralık 1919 itibarıyla merkez kılanlar, İstanbul'dan Anadolu'ya matbuatın kalemşörleri, hatta 1919'u da önceleyecek bir ölçekte, *ihtilâl-i kebir*'in anlamı üzerine, *Tasvir-i Efkâr*'ıyla, *Tanin*'i ve *İkdam*'ı, *Sebilürreşad*'ı, *Türk Yurdu*'ya, *Hakimiyet-i Milliyesi* ile, *Anadolu'da Yeni Gün*'üyle, *Yeni Dünya* ile, Anadolu İhtilâli sürerken yazıp duracaktı. Nihayet, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki yürütülen davanın temsiliyeti, Türk'ün ateşle imtihanında "Garp mefkûresi" ve "Şark mefkûresi"ni, bu Bolşevikliği, İslâmîlik'la ve Türklük'le bağdaşır mı, uyuşur mu diyerek tartışacaktı. Balkan Harbi'nde bilhassa Kırım ve Azerbaycan Türklerinden gelen maddî ve manevî desteği bilen bir Atatürk, dünya Türklüğü'nün birbirleriyle yakın münasebetlerde bulunmasının gerekliliğine inanmıştı. Millî Mücadele'de Azerbaycan ve Buhara Emirliği'nden gelen yardımlar vardı. Nitekim Buhara'dan Türkistanlı gençler okumak üzere henüz 1920'lerde Türkiye'ye gelmeyecek miydi, I. Dünya Harbi'nde esir düşen Türk subaylarına yardım eden aileler, teveccühle karşılanmayacak mıydı? Millî Mücadeleyi yönetirken Mustafa Kemal Paşa, İdil boyu'ndan Kırım'ın, Kafkasya ve Türkistan'ın istiklâl mücadelelerini dikkatle takip ediyor, onların sıkıntılarını, acılarını, sevinç ve kederlerini paylaşıyordu. 1921 yılında bir konuşmada "Azerbaycan ve tüm Türkistan Türklerinin dertleri bizim dertlerimiz, sevinçleri bizim sevincimizdir. Bu yüzden onların arzularına nail

olmaları, bağımsız ve özgür yaşamaları, bizi, her şeyden çok memnun eder ve sevindirir. Onların mücadelelerine, yardım edebilmek, hiç olmazsa manevî alanda destek olmak bizim için kutsal bir görev sayılır. Biz, tüm dünya insanların, emperyalizmden kurtulacakları günü, daha da çabuklaştırmanın, silahlı mücadelesi içindeyiz. Bizim zaferimiz, tüm dünya mazlum halklarının zaferi olacaktır” diyordu.

Biz bu yıl, 10 Kasım’ı, aynı zamanda O’nu andığımız bu günün tarihini, 1919’da Samsun’a çıkışıyla başlayan Millî Mücadele’nin 90. yılı olarak da idrak etmeliyiz.

4. 1917 Devrimi ise 2007’de 90.yılına idrak edecekti.. Eğer devrimin yarattığı devlet yaşasa idi Kızıl Meydan’da ve Kremlin’de. Binalar Bolşevik kurucu babaların ve Marks-Engels resimleriyle donatılıp, “Sovyet halklarının kardeşliğini” yücelten nutuklar irat edilecekti yine, *Pravda* başka türlü neşredilecekti... Fakat 2007’de de idrak edildi, fakat artık Lenin heykelleri yıkılmıştı, hem burada (gerçi ihtiyaten mi bilinmezi unutulmuş Lenin heykelleri de yok değildi, her Lenin meydanı “özgürlük” adını almasa da olurdu..) hem “uydularında”, Demir Perde’de. Kabrinde ateş yansa da hâlâ, üzerinden 10 yılı çoktan devirerek, “Lenin matruşkaları” Gorbaçov’un kileriyle beraber (bir kıdem alta olsa da) en kıymetlisinden turistik nesne olmuştu, Rus rock grupları gizliden gizliye Amerikan rockıyla büyümüşü ya, “hürriyet” istemişti. “Değişim rüzgârları” bir kere ve geri dönüşü olmayacak şekilde esmişti Kızıl Meydan’da. Kızıl Ordu asker parkalarıyla fotoğraf pozlar verilmişti, Arbat’ta her neviden bu dünya cilâlanıp “satışa” sunulmuştu. Caniler lanetlenmişti, Stalin kurbanlarına ağıtlar yakılabilmisti, iade-i itibar sağlanmıştı, aynı düzlemde şanlı “Rus geçmişi” de yeniden hatırlanabilmişti. 2007’de Devrim idrak edildi dünya bilim âleminde de. 1991’de SSCB yıkılıp kurucu Cumhuriyet olarak Rusya Federasyonu yeniden kurulduğunda, Rus olmayan Federasyon çevre cumhuriyetlerinin âlimlerince de idrak edildi. Eski defterler bu Rus olmayan kurucu cumhuriyetlerin siyasal ve entellektüel elitlerince de açıldı sonuna kadar. Bolşevik-Sovyet formasyonu devlet ve ideolojinin bir ve aynı şey olduğu, totaliter parti-ideoloji aygıtı üzerine kendini gerçekleştirmişti. Her devrim kendi fedailerıyla doğduğunda ve devrim olup bittikten (fakat tamamlanmadan) ve kan aktıktan sonra, saflar billurlaşır biri diğerine galip geldiğinde, devlet aygıtı teşekkül edildiğinde, yani bir anayasa yazıldığında, bu yola amaç, ilke ve esas birliği ile girilmiş olsa da (bunlar üzerinde bile bazen) aynı safta vuruşanlar arasında yöntem-araçlar üzerinde ayrışmalar, hizipler doğal olarak ortaya çıkar. Bolşevik devrimi prosesinde de amaç birliğini koruyan taraf(lar) arasında diyelim ki muktedir hizbin ele geçirdiği iktidarın, gerçekleşen devrim sonrası ‘Yeni Rusya’nın nasıl inşa edileceği üzerine tasavvuruna ve uygulamalarına karşı ve karşıt farklı (eleştirel) düşünce ve görüş bildirecek olan şahsiyeti ve yapıyı da-bunlar parti mensubu hakikî inanmışlar bile olabilirler- muhalifi karşısında bulacaktı. Bu muhalifler Yeni Rusya ülküsüne bütün bütün inanmayanlar olarak diğerleri nezdinde temsiliyeti artık ‘halk düşmanı’, ‘proleterya düşmanı’, ‘burjuva milliyetçi’, ‘karşı-devrimci’ olacaktı. Rusya İmparatorluğu’nun, bu imparatorluk yalnızca *velikorusun* imparatorluğu olmadıkta, Çarlığın “mazlum” Müslüman ve Türk (Tatar) tâbisi, “Çarlığın mazlum halklar hapishanesini” yıkmak üzere “büyük ağabey” olarak kendini sunan ve zorla kabul ettirecek olana destek vermişti, onunla “gönüllü bir birliktelik” kurmuştu, yani adanmış bir Bolşevik olmuştu. Bu inanmış gönüllü Müslüman-Türk bolşeviklerin geçmiş kodları, Çarlığın yıkılmasında taraf olsalar dahi yolları ayrılan anti-Bolşevik milliyetçi ırkdaşları gibi umum Türklük’le (Garp ve Şark Türklüğü) ve Batı Türklüğü’nün kurduğu emperyal siyasî yapıların sonuncusu olarak Osmanlı İmparatorluğu’na ve 1919 ve sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlanabilirdi. Sovyet-Bolşevik iktidar, bu Parti idi, böyle bir bağın mutlak olduğuna vehmederek 20. yüzyılın ilk 30’lu yıllarında onları ‘Pan-Türkçü’ ve ‘Pan-Turancı’ hükmüyle mahkeme edip tüm bir Stalin iktidarında (1924-1953) böyle yaftalayarak tasfiye edecekti, onlar da halk düşmanıydı, burjuva milliyetçisi idi, bu “kurban edilen” tüm Bolşevik adanmışların ruhları da yaşıyor olsaydı devrimi idrak başka türlü olabilirdi. Hâlâ yaşıyordur Troçki’nin ruhu da Sultan Galiyev’in ruhu da belki...

5. Atatürk’ün, “Çarlığın Mazlum halklar hapishanesi” ince ayar gerektiren, iki ucu keskin bıçak müstakil dış politikasında asla göz ardı etmediği “Sovyet faktörü”ne yerini bıraktığında, Sovyetler Birliği’nin dahilî ahvali üzerine, bir taraftan bu “Yeni Rusya’yı” Türk İnkılâbı için pragmatik olarak takip ettiği bir gerçekliktir. Bu gerçeklik, Yeni Rusya’nın İnkılâb deneyimini 1930’lu yıllarda iktisadî kalkınma modelinde faydalanmaktan imtina etmemek olarak özetlenebilir. Kadrocular, Suyu Arayan Adamlar bu Yeni Rusya’dan kontrollü olarak ilham alanlar olacaktır. Atatürk’ün, diğer taraftan da Hariciyesine “Rusluk dosyaları”yla bu dahilî ahvâlde başka hâllerin de tecrübe edildiğini, “Sovyet halklarının kardeşliği”nin nasıl sağlanmakta olduğunun malumatını da alınması için talimat verdiği anlaşılmaktadır. Bu bilme, içeriğinde gelecek için idrak barındıran bilmedir. 1933 yılına tarihlenen malum sözlerini tekrar yorumlamayı öneriyorum:

Bugün, Sovyetler Birliği, komşumuzdur, dostumuzdur. Bu dostluğa ihtiyaç vardır. Fakat, yarın ne olacağını hiç kimse, bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, dağılır. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun yönetimi altında, dili bir, dini bir, tarihi bir, kültürü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak, oturup o günü beklemek demek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanırlar? Manevî köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür, din bir köprüdür, tarih bir köprüdür. Köklerimize inmeli ve olayların bölüdüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların (dış Türklerin) bize yaklaşmasını beklememeliyiz. Biz yakınlaşmalıyız. Tarihimizi, dilimizi, ortak değerlerimizi biz ortaya çıkarıp hazır hâle getirmeliyiz.²

1926'da Bakü'de Türkoloji Kongresi toplandı, Sovyetler Birliği'nin Müslüman-Türk halkları üzerinde Latinleştirme hareketi başladı, 1928'de bizde harf inkılabı yapıldı, 1931'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 1932'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1933'de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kuruldu. Bu hareketler merkezine, tarihsel "Türk"ü ve hâlde inkılabı duyan, yaşayan Türk'ü de merkeze alan 'terakkiperver' ve 'halkçı' ve 'demokrat' 'Türk radikalizmi' idi. Türk İnkılabı'nı bu sıfatlarla yücelten ve kendisine rehber kılan bir nesil yüzyılın başından itibaren 1970'li yıllara kadar ömürlerini "tek müstakil Türk devleti" olarak niteledikleri Türkiye Cumhuriyeti'nde tamamladılar. Sovyetler Birliği dağıldı ve fakat çöktü mü, Sovyet mirası üzerine okumalar ve düşünceler, Atatürk'ün rehber bilen bu neslin torunlarının mesai olmalı, bu ceditçi neslin yaptıkları tarihi yazmak üzere anlamaya çalışarak.

Kaynaklar

AKŞİN Abdülhat (1991) *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

GÖKGÖZ Saim Selenga (2009) "Sovyetler Birliği'nin Dağılması", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyet Tarihi*, Fatma ACUN (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara.

GÖKGÖZ Saim Selenga (2008) "Sovyet Karşısı Azerbaycan Türk Siyasî Muhacir Neşriyatında "Türk İnkılabı": Yeni Kafkasya ve Resulzâde Mehmed Emin", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi/Journal of Modern Turkish Studies*, Cilt: 5, Sayı: 1, Mart, 7-46.

GÖKGÖZ, Saim Selenga (2004) "İstanbul-Paris Hattında Türkistan Siyasî Muhacir Yayınlarında (1927-1939) Atatürk İmgesi", *V. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu, 8-12 Aralık 2003*, Cilt 2, 1321-1332, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

GÜRÜN Kamuran (1991) *Türk-Sovyet İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

KOCABAŞOĞLU Uygur, Metin BERGE (2006) *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

PERİNÇEK Mehmet (2007) *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.

SONYEL Salahi (1991) *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Saim Selenga Gökgöz, Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü öğretim üyesi; KÖKSAY Kurucular Kurulu üyesidir.

KÖKSAY E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAY) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAY bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2009, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.